

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ РОДИНИ РОЗОВІ В ПОЗАУРОЧНІЙ ТА ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Гапон С.В., Куча О.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Сучасна загальноосвітня школа не лише покликана дати учням глибокі й міцні знання, а й має забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, здійснювати патріотичне, естетичне, моральне виховання, прищеплювати свідоме ставлення до праці, розвивати необхідні практичні вміння та навички, прагнення до самостійного оволодіння знаннями, інтерес до дослідницької діяльності тощо [2].

Важлива роль у розв'язанні поставлених перед освітою завдань виховання та розвитку школярів належить позаурочній та позакласній роботі. Ці форми активної діяльності учителя та учня дадуть змогу не лише поглибити знання учнів, а й прищепити відповідні практичні вміння та навички. Тому метою нашої роботи і є показ можливостей використання родини Розові в позаурочній та позакласній роботі вчителя біології.

Позаурочна робота — це форма організації учнів для виконання ними після уроків обов'язкових, пов'язаних із вивченням курсу, завдань. У курсі біології — це досліді й спостереження, виготовлення біологічних колекцій і гербаріїв, робота з мікроскопом, розв'язування генетичних задач та ін. Вони проводяться в куточку живої природи, кабінеті біології, на природі, шкільній навчально-дослідній земельній ділянці, вдома [1]. Серед покритонасінних рослин важливе місце займає родина Розові, на прикладі якої ми і з'ясуємо особливості організації позаурочної роботи. Однією із форм такої роботи є вивчення цієї родини на шкільній навчально-дослідній ділянці та в фруктовому саду. Вона може використовуватися не тільки для поглиблення та закріплення знань, а й організації спостережень та проведення науково-дослідницької діяльності. Для цього роботу можна організувати так, щоб учні працювали з представниками родини Розові безпосередньо на ділянках. Це надасть їхній діяльності пізнавального характеру, а працю зробить глибоко осмисленою й творчою.

Найефективнішим способом зближення учнів із природою та ознайомлення їх з особливостями представників родини Розові є постійне й систематичне вивчення їх за допомогою фенологічних спостережень. Останні охоплюють не тільки динаміку розвитку окремих рослин протягом року чи сезону, а й річні та сезонні метеорологічні й гідрологічні явища.

На навчально-дослідницькій ділянці ми пропонуємо для вивчення рослин родини мати різні сорти суниці садової, а також підбір дикорослих лікарських рослин: перстач сріблястий, перстач гусячий, гадючник звичайний, родовик лікарський, гравілат міський. Учні повинні реєструвати: початок вегетації (появу перших молодих листків або ріст пагонів); початок цвітіння; масове цвітіння та його закінчення; початок і масове розсівання насіння; закінчення вегетації рослин тощо. Програма фенологічних спостережень для них не повинна бути громіздкою й передбачати лише найдоступніші для спостереження явища. Спостереження за дикорослими рослинами сприятимуть підготовці учнів до спостережень за сільськогосподарськими культурами, а це, своєю чергою, сприяє кращому пізнанню їхніх біологічних особливостей [2]. Особливо вдалим, на нашу думку, можуть бути спостереження за сортами суниці садової. Для цього учителем і учнями підбираються й висаджуються цієї культури різного строку достигання, а також ремонтантні та сорти нейтрального дня. Особливо це стосується останніх, адже за ними можна спостерігати і під час канікул. Це вчитель повинен врахувати при формулюванні теми літніх завдань. Критерії фенологічних спостережень за сортами суниці садової такі ж, як і для дикорослих рослин родини, але варто внести і деякі

специфічні. Необхідно відмічати дату появи перших стиглих ягід, їх вагу, визначити урожайність з одного куща, певної площі тощо.

У фруктовому саду, як правило, є досить багатий підбір представників родини Розові. Це сорти яблуні домашньої, груші звичайної, сливи домашньої, абрикоса звичайного, вишні звичайної, черешні. Заздалегідь бажано подбати і про введення таких маловідомих культур, як ірга колосиста, хеномелес японський, глід півниковий. Над цими культурами також можна проводити не лише фенологічні спостереження, а і вивчати сортове різноманіття, продуктивність та ін.

Важливою ланкою навчального процесу з біології є позакласна робота, вона дає можливість не лише розширювати та поглиблювати біологічні знання, а й розвивати творчу активність, самостійність учнів, їхні нахили, здібності, кругозір, сприяє трудовому, моральному, естетичному, екологічному вихованню, збудженню інтересу до предмета [3]. За допомогою різних її форм можна цілком повно та доступно розкрити та донести тему «Родина Розові» в шкільному курсі біології. Учителю розробляє систему індивідуальних, групових завдань з використанням представників родини Розові. Це можуть бути дослідження в куточку живої природи, вдома або на шкільній навчально-дослідній ділянці. Прикладами індивідуальної роботи є розробка індивідуальних завдань, які включають не лише фенологічні спостереження за дикорослими рослинами родини, а й вивчення їх морфолого-біологічних, екологічних особливостей, встановлення участі в утворенні рослинного покриву. Прикладом таких завдань може бути вивчення напестачів: сріблястого, гусячого, повзучого, гравілату міського, гадючника звичайного, гадючника в'язолистого в їх природних угрупованнях: на луках, степових ділянках, болотах. Важливою формою такої роботи є групова. Чільне місце в ній належить роботі учнів в гуртках. Вважають, що саме гурток з біології найбільш сприяє формуванню інтересу учнів до природи. [2]. Учителю може присвятити вивченню особливостей родини Розові не одне тематичне засідання. Наприклад, це теми: «Цілющі властивості рослин родини Розові», «Комора вітамінів», «Флодово-ягідні культури та їх використання», «Маловідомі рослини родини розові в наших садах», «Сортове різноманіття яблунь, груш, суниць та інших культур». «Весняні медоноси», «Використання рослин родини Розові в косметології», «Декоративні розові в садах та парках» та ін. Особливо цікавими та необхідними є засідання гуртка, присвячені введенню в культуру маловідомих дикорослих рослин та показу їхніх корисних властивостей. Наприклад, все частіше в садах можна побачити шипшину зморшкувату (цінну комору вітамінів), аронію чорноплідну, горобину домашню, іргу колосисту, ожину ведмежу (вживають плоди і використовують як ліки), кизильник чорноплідний (декоративна рослина), різні види глуду: глід кривочашечковий, г. півниковий, г. півчастий (як вітамінний, лікарський засіб, використовують плоди, квітки). Саме проведення таких гуртків дає змогу учням розширити свій кругозір, встановити значення рослин для людини та з'ясувати цілющі, харчові, вітамінні властивості представників родини Розові.

Масова позакласна робота дозволяє охопити найбільшу кількість учнів і може також використовуватися для вивчення особливостей родини Розові. Прикладом таких масових заходів є тематичні ранки та вечори, засідання клубу кмітливих і знахідливих, а також участь у різноманітних акціях, які проводяться як в школі, так і поза нею. Ми пропонуємо для ознайомлення з різноманіттям родини для молодших школярів ранки на тему: «Подорож в яблуневу країну», «Суниця-чарівниця», «Відомі незнайомці» та ін. Для учнів середнього та старшого віку це можуть бути вечори на тему: «Цікаве про плодово-рослини», «Історія прибульців до нашого саду», «Ліки поряд із нами», «Розові в косметологічному салоні» та ін. Щовесни в населених пунктах проводяться масові акції по висаджуванню дерев та кущів. Такі акції «Посади

свою яблуньку», «Прикрасимо своє місто» можна приурочити до посадки представників родини розові: плодово-ягідних культур, декоративних кущів: троянди, кизильника блискучого, горобинника горобинолистого, таволги Вангутта, т. середньої тощо. Участь в таких акціях дозволяє залучити не окрему групу учнів, а учнів всієї школи. Це, в свою чергу, сприятиме і подальшому формуванню шкільного колективу, виховуватиме почуття товариськості, колективної праці тощо.

Отже, усі форми позаурочної та позакласної роботи за змістом і методами виконання пов'язані з уроком. Тому більш доцільно розглядати родину Розові саме таким чином, адже на уроках в учнів виникає потреба щось глибше або ширше пізнати. Розглянуті нами форми позакласної та позаурочної роботи з біології є прикладами організації добровільної роботи учнів під керівництвом учителя. Вони сприятимуть заохоченню й виявленню їхніх пізнавальних інтересів і творчих здібностей, розширенню і доповненню шкільної програми з біології та збуджуватимуть інтерес до пізнання живої природи.

Література

1. Богданова О. К. Сучасні форми і методи викладання біології в школі / О. К. Богданова. — Харків : Видавнича група „Основа“, 2003. — 80 с.
2. Кузнєцова В. І. Методика викладання біології. Нестандартні форми проведення занять з біології в 6-10 класах / [Кузнєцова В. І., Семененко О. П., Упатова І. П., Чурилова А. І.]. — Харків : Скорпіон, 2002. — 152 с.
3. Никишов А. И. Внеклассная работа по биологии / Никишов А. И., Мокеева З. А., Орловская Е. В. — М. : Просвещение, 1980. — 128 с.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПАРКІВ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ (НА ПРИКЛАДІ АЛЕЇ «СЛАВИ» М. ПОЛТАВА)

*Гомля Л.М., Денисенко Л.С., Новописьменний С.А.
Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка*

Важливу роль у системі навчально-виховної роботи з учнями відіграють екскурсії, які формують пізнавальний інтерес учнів, виховують шанобливе ставлення до природи, почуття прекрасного та сприяють розвитку творчої особистості.

Екскурсії і спостереження за парковими рослинами, видами дендрофлори зелених зон міст і селищ можуть мати суто навчальний характер та використовуватися з метою закріплення матеріалу, викладеного на уроці, а також можуть бути включені до тематики гурткової роботи і самостійної дослідницької роботи учнів. У разі виникнення складностей проведенням заміських екскурсій їх можна частково замінити спостереженнями і вивченням рослин у міських садах, парках, навіть на міських бульварах [1].

На прикладі рослин парків є можливість ознайомити учнів з представниками основних груп рослинного світу. На стовбурах дерев, у вологому ґрунті можна виявити водорості та лишайники, на листках, стеблах і плодах плодових рослин — грибкові хвороби (іржу, борошністу росу, фузаріози), плодів тіла трутовиків і шапінкових грибів, які часто трапляються на поверхні ґрунту, біля пнів. Досить легко показати основні життєві форми рослин, зокрема дерева, кущі, ліани, однорічні й багаторічні трав'янисті форми.

Наводимо приклад навчальної екскурсії на території алеї «Слави».

Екскурсія «Сезонні явища в житті деревних рослин»

Час проведення екскурсії: вересень-жовтень